

11.NEMAČKA RADNIČKA PARTIJA

Jednog dana dobio sam od mog pretpostavljenog naređenje da ispitam kakvo je to, po svom izgledu, političko udruženje koje namerava da, pod imenom "Nemačka radnička partija", sledećih dana održi skupštinu, a na kojoj bi upravo Gotfrid Feder trebalo da govori; morao bih, dakle, otići tamo i pogledati to udruženje i o tome podneti izveštaj. Radoznalost koju je onda vojska pokazivala prema političkim partijama bila je više nego razumljiva. Revolucija je vojniku dala pravo političkog aktiviranja, što su sada, upravo, oni najneiskusniji obilato koristili.

Tek u momentu kada su Centar i Socijaldemokratija, na sopstvenu žalost, morali da uvide da se simpatije vojnika okreću od revolucionarnih partija ka nacionalnom pokretu i ponovnom nacionalnom preporodu, osetila se požuda da se trupi ponovo oduzme pravo glasa i zabrani politička aktivnost. To što su centar i marksizam posegnuli za ovom merom bilo je objašnjivo jer da se nije preduzelo ovo potkresivanje "državno-građanskih prava" - kako se nazivala politička ravnopravnost vojnika posle revolucije ne bi već posle nekoliko godina bilo novembarske države, a niti daljeg nacionalnog beščašća i sramote. Trupa je tada bila na najboljem putu da naciji skine sa vrata njene krvopije i slugeranje Antanti u samoj zemlji. Ali, da su se i takozvane "nacionalne" partije oduševljeno saglašavale sa korekturom dosadašnjih shvatanja novembarskih zločinaca i time pripomagale da se učini neškodljivim instrument jednog nacionalnog ustanka, ponovo je pokazalo kuda mogu da odvedu uvek samo doktrinarne predstave ovih najbezazlenijih od bezazlenih. Ovo, zbilja, od staračke slabosti duha obolelo građanstvo, zastupalo je, sasvim ozbiljno, mišljenje da će armija ponovo postati ono što je ona bila, naime okrilje nemačke odbrambenosti, dok su centar i marksizam namećući samo da joj izbiju opasni nacionalni otrovni zuh, bez koga armija, zapravo, ostaje policija, a ne trupa koja bi bila u stanju da se bori protiv neprijatelja; nešto što se u vremenu koje je sledilo, svakako, u dobroj meri i dokazalo. Ili, da li su, možda, naši "nacionalni političari" poverovali da bi razvoj armije mogao biti drugačiji nego nacionalni razvoj? To bi ovoj gospodi bilo proketo slično i dolazi otuda što u ratu umesto da budu vojnici, oni su brbljivci, dakle parlamentarci, i nikakvog pojma nemaju šta se događa u grudima vojnika koje veličanstvena prošlost podseća da su jednom bili prvi vojnici sveta.

Eto kako se odlučih da odem na tu, već pomenutu, skupštinu, ove meni do tada, takođe još sasvim nepoznate partije.

Kada sam to veče došao za nas kasnije istorijsku sobu, nazvanu "lajher cimer" nekadašnje štemekerške pivare u Minhenu, sreo sam tamo oko dvadeset do dvadeset i pet prisutnih, uglavnom iz donjih slojeva stanovništva. Predavanje Federa bilo mi je već sa kurseva poznato, tako da sam mogao više da se posvetim posmatranju samog društva. Moj utisak bio je niti dobar niti loš; jedno novo udruženje, kao upravo i tolika mnoga druga što su. Upravo onda bilo je vreme kada se svaki osećao pozvanim da osnuje neku novu partiju, onaj koji nije bio zadovoljan sa dosadašnjim razvojem, a nije više posedovao nikakvo poverenje prema postojećim partijama. Tako su posvuda nicala ova društva, tek tako, da bi posle izvesnog vremena ponovo nestajala bez traga i glasa. Osnivači najčešće nisu imali pojma o tome šta znači iz jednog udruženja stvoriti partiju ili, čak, i pokret. Tako su se, gotovo uvek, sama od sebe, gušila ova udruženja u svojoj smešnoj malograđanštini.

Drukčije nisam procenio ni "Nemačku radničku partiju" posle otprilike dvočasovnog slušanja. Kada je Feder najzad završio, odlaknu mi. Dovoljno sam video, i htediti već da pođem, kada me onda najavljena slobodna diskusija, ipak, podstaknu da još ostanem. Samo, i ovde je izgledalo sve da protiče beznačajno, dok se iznenada, jedan "profesor" ne javi za reč, koji je, prvo, posumnjao u tačnost Federovih razloga, a onda se, opet, - posle jednog vrlo dobrog odgovora Federovog - iznenada našao na "terenu činjenica", ne propustivši priliku da

mladoj partiji najtoplije preporučiti da kao posebno važan programski stav, pokrene borbu za "odvajanje" Bavarske od "Pruske". Taj čovek je tvrdio, veoma drsko, da bi se u tom slučaju smesta nemačka Austrija priključila Bavarskoj, da bi onda mir, reče on, bio mnogo bolji, i još je blebetao slične koještarije. A onda nisam, opet, ni ja mogao drukčije nego da se, takođe, javim za reč, i da kažem ovom nadobudnom gospodinu svoje mišljenje o tom pitanju – sa takvim uspehom, da je taj gospodin, prethodni govornik, još pre nego što sam završio, kao pokisla pudlica, napustio lokal. Dok sam ja govorio posmatrali su me sa začuđenim licima, i tek kad sam nameravao da skupu kažem laku noc, i da se udaljim, pride mi još jedan čovek, trčeći za mnom, predstavi se (ime nisam uopšte tačno razumeo) i tutnu mi jednu malu sveščicu, svakako neku političku brošuru, u ruku, sa hitnom molbom da je svakako pročitam. To mi je bilo vrlo prijatno, jer tako sam smeo i da se ponadam da možda na jednostavniji način upoznam ovo dosadno udruženje, da ne bih morao još i nadalje da posećujem tako interesantne skupove. Uostalom, ovaj očigledno radnik, ostavio je na mene dobar utisak. Tako, dakle, ja onda i odoh.

U to vreme stanovao sam još u kasarni Drugog pešadijskog puka, u jednoj maloj sobici koja je još uvek vrlo jasno pokazivala tragove revolucije. Po ceo dan bio sam napolju, najčešće kod streljačkog puka br.41, ili na skupštinama, na predavanjima kod nekog drugog dela trupe itd. Samo sam noću spavao u svojoj sobi. Pošto sam se svako jutro obično rano, već pre pet sati budio, navikao sam se na igrariju da miševima, koji su u maloj sobici vodili svoje kolo, dobacim na patos nekoliko komadića tvrdih ostataka hleba ili korica i da onda posmatram kako se te ljupke životinjice otimaju o ovo malo ukusnih zalogaja. U svom životu sam imao već toliko mnogo jada da sam mogao isuviše dobro sebi da predstavim glad, a stoga i zadovoljstvo ovih malih bića.

I onog jutra posle te skupštine, ležao sam oko pet sati budan, na ležaju, i posmatrao sam jurnjavu i pretrčavanje miševa. Pošto više nisam mogao da zaspim, iznenada se setih prošle večeri, i pade mi na pamet sveska koju mi je dao onaj radnik. Tako počeh da čitam. Bila je to jedna mala brošura u kojoj je pisac, upravo taj radnik, opisivao kako je iz haosa marksističkih i sindikalističkih fraza uspeo ponovo da dođe do nacionalnog načina mišljenja; stoga i naslov "Moje političko buđenje". I kako sam, eto, započeo, tako sam taj mali spis sa interesovanjem skroz i pročitao; u njemu se ogledao proces koji sam i ja, pre dvanaest godina, doživio na sopstvenoj koži. Nehotice ponovo videh svoj sopstveni razvoj, veoma živo pred sobom. U toku dana sam još nekoliko puta razmišljao o toj stvari i hteo sam najzad, da je čušem u stranu, kada sam ni nedelju dana kasnije, na moje iznenađenje, dobio jednu dopisnicu sa obaveštenjem da sam primljen u "Nemačku radničku partiju"; treba da se o tome izjasnim i stoga da dođem sledeće srede na sednicu odbora ove partije. Ovim načinom "pridobijanja" članova bio sam, svakako, više nego začuđen, i nisam znao da li zbog toga da se ljutim ili da se smejem. Pa ja uopšte nisam na to ni pomišljao da uđem u neku gotovu partiju, nego sam hteo svoju sopstvenu da osnujem. Ovaj nametnuti predlog za mene nije uopšte dolazio u obzir. Već sam hteo da gospodi dostavim pismeno svoj odgovor, kada je pobedila radoznalost, pa odlučih da se utvrđenog dana tamo pojavim da bih svoje razloge usmeno izložio.

Dode i ta sreda. Gostionica u kojoj je trebalo da se održi naznačena sednica, bila je "Das Alte rozenbad" u Hemštrase; jedan veoma siromašan lokal u koji bi tek ponekad zalutao. Nikakvo čudo u 1919-oj godini, pošto je vrlo skroman i oskudan jelovnik i u većim gostionicama, mogao jedva nekog da privuče. Ovu gostionicu nisam do tada uopšte poznao. Prođoh kroz loše osvetljenu gostionsku sobu u kojoj nije sedeo ni jedan jedini gost, potražih vrata u sporednu prostoriju i odjednom sam, pred sobom video "zbor". U čiljavom svetlu jedne poludemolirane gasne lampe sedela su za jednim stolom četiri mlada čoveka, među njima i sastavljač one male brošure, koji me je odmah najljubaznije pozdravio i pozeleo mi dobrodošlicu kao novom članu "Nemačke radničke partije". A ja sam sad, ipak, unekoliko zbunjen.

Pošto mi je bilo saopšteno da tek treba da dođe pravi "predsednik za celu teritoriju Rajha", hteo sam, ipak, da pričekam sa svojom izjavom. A najzad se i on pojavi. To je bio onaj koji je vodio skup u Šterneker pivari povodom Federovog predavanja. U međuvremenu postadoh ponovo radoznao, čekajući stvari koje su trebale da nastupe. Sada sam bar upoznao imena pojedine gospode. Predsednik "organizacije za celu teritoriju Rajha" bio je jedan gospodin Haver, a onaj za grad Minhen, Anton Dreksler. Pročitao je, sad, zapisnik sa poslednje sednice i izrečeno poverenje zapisni~aru. A onda je došao na red izveštaj o finansijskom stanju - u posedu društva nalazilo se ukupno sedam maraka i pedeset pfeniga - za šta je blagajniku iskazano opšte poverenje. A ovo je, opet, takođe, uneto u zapisnik. A onda su došli na red odgovori prvoga predsednika na jedno pismo iz Kila, jedno iz Diseldorfa, i jedno iz Berlina, svi su bili saglasni sa njima. A onda je saopštena prispela pošta: jedno pismo iz Berlina, jedno iz Diseldorfa i jedno iz Kila, čije prispeće izgleda da je dočekan sa velikim zadovoljstvom. Ova rastuća razmena pisama objašnjena je kao najbolji i vidljivi znak sve rasprostranjenijeg značaja "Nemačke radničke partije", a onda - je održano jedno dugo savetovanje o novim odgovorima koje je trebalo poslati.

Strašno, strašno! Pa to je bilo jedno zamajavanje društvima i udruženjima najgore vrste. Dakle, u taj klub je trebalo da stupim! A onda je došao na red prijem novih članova što znači: na diskusiju je došlo pitanje moga hvatanja u ovu mrežu. Počeh sada da postavljam pitanja, ali, osim nekoliko uvodnih postavki, ništa nije postojalo, nikakav program, nikakav letak, uopšte ništa odštampano, nikakve članske karte, pa čak ni neki bedni pečat, jedino je očigledno postojala dobra vera i dobra volja. Meni je preseo svaki smeh, jer šta je bilo ovo drugo do tipičan znak potpune bespomoćnosti i potpune obeshrabrenosti u odnosu na dosadašnje partije, njihove programe, njihove namere i njihove aktivnosti? Ono što je ovo nekoliko mladih ljudi ovde sakupilo u jednu spolja tako smešnu delatnost, bio je, ipak, samo izliv njihovog unutrašnjeg glasa koji im je, više nesvesno nego svesno, izazivao osećanje da je celo dosadašnje partijsko bitisanje nepodesno za uzdizanje nemačke nacije kao i za isceljivanje njenih unutrašnjih oštećenja.

Brzo sam iščitao uvodne postavke koje su bile napisane pisaćom mašinom, i iz njih sam sagledao više neko traženje nego znanje. Mnogo toga je ovde bilo zamućeno, ili nejasno, mnogo štošta je nedostajalo, ali ništa nije postojalo što ne bi opet bilo znak borbe da se dođe do nekog saznanja. Ono što su ti ljudi osećali, to sam znao i ja: bila je to težnja za jednim novim pokretom koji je trebalo da bude više nego partija u dosadašnjem smislu reči.

Kada sam te večeri ponovo pošao u kasarnu, već sam bio formirao svoj sud o ovom udruženju. Svakako sam stajao pred najtežim pitanjem svoga života: da li ovde da pristupim, ili da odbijem? Razum me je samo mogao savetovati da odbijem, osećaj, međutim, nije mi dao mira i što sam češće pokušavao da sagledam besmislenost celog tog kluba, tim je češće, opet, moj osećaj govorio njemu u prilog.

Sledećih dana nisam imao mira.

Počeo sam o svemu ovako i onako da razmišljam. Da se politički aktiviram već sam odavno odlučio; da se ovo moglo da dogodi samo u jednom novom pokretu, takođe mi je bilo jasno, samo podsticaj za delo mi je još do tada nedostajao. Ja nisam spadao u one ljude koji danas nešto počnu da bi sutra, opet, to prekinuli i ako je moguće, prešli na jednu novu stvar. Upravo takvo shvatanje je bilo i glavni razlog zašto sam se tako teško mogao odlučiti na jednu takvu novosnovanu partiju, koja je ili morala da bude sve, ili je najpametnije bilo, da izostane. Znao sam da će to za mene biti odluka zauvek, kod koje nikada više ne sme da postoji jedno "natrag". Za mene, onda, to više nije bila neka prolazna igrarija, nego krvava zbilja. Ja sam još tada stalno posedovao instinktivnu odbojnost prema ljudima koji sve započnu, a da ništa od toga ne sprovedu. Ti vetropiri koji su u svakoj čorbi mirođija, bili su mi mrski. Smatrao sam da je aktivnost tih ljudi gora nego nerad. Izgleda da mi je sama sudbina sada dala mig. Ja nikada i ne bih stupao u jednu od postojećih velikih partija, a razloge za ovo cu još pobliže da

objasnim. Ova smešno malena tvorevina sa svojih nekoliko članova izgledala mi je da poseduje jednu prednost, a to je da još nije okoštala u jednu "organizaciju", nego je ostavljala pojedincu mogućnost stvarne lične aktivnosti. Ovde se još moglo raditi i što je manji bio pokret, utoliko mu se pre mogla još dati prava forma. Ovde su još mogli da budu određeni sadržaji, cilj i put, što je kod postojećih velikih partija već od samog početka otpadalo. Što sam više pokušavao da razmišljam, tim više je u meni raslo uverenje da će upravo iz ovakvog jednog malog pokreta jednom moći da bude pripremljeno uzdizanje nacije - nikada više iz političkih parlamentarnih partija koje su suviše bile vezane za stare predstave, ili su čak učestvovala u korist novog režima. Jer, ono što je ovde moralo biti proklamovano bio je novi pogled na svet, a ne neka nova izborna parola.

Svakako, to je bila beskrajno teška odluka da se ova namera sprovede u stvarnost. Kakve sam preduslove ja sam nudio za izvršenje ovoga zadatka? Što sam bio bez sredstava i siromašan izgledalo mi je još i ponajlakše snošljivim, ali je teže bilo što sam, eto, spadao u one bezimene, bio jedan od miliona koji je upravo sam slučaj ostavio da žive, ili ih iz života opozvao, a da ni najbliža okolina to nije ni primećivala. Uz to je dolazila još i teškoća zbog mog nedostatka školovanja.

Takozvana "inteligencija" gleda, dakako, ionako uvek sa zaista beskrajnim nipodaštavanjem na svakog onog koji nije prošao kroz obligatne škole i nije pustio da mu se upumpa neophodno znanje. Jer, ipak, nikada ne glasi pitanje: šta ume taj čovek? nego: šta je on učinio? Ovim "obrazovanima" važi i najveći praznoglavac, ako je samo dovoljno umotan u svedočstva, više nego i najbistriji momak kome nedostaju ti dragoceni omoti. Mogao sam lako da zamislim kako će me "obrazovani" svet primiti, i pri tom sam se samo utoliko prevario, što sam ljude tada još uvek smatrao boljima nego što su oni u ciftinskoj stvarnosti najvećim delom nažalost bili. Među njima bilo je, naravno, izuzetaka kao i svugde i oni su bili utoliko svetliji. A ja sam, opet, na taj način, naučio da uvek pravim razliku između večnih učenika i stvarnih znalaca.

Posle dvodnevnih mučnih mozganja i premišljanja dodoh, najzad, do ubeđenja da moram da učinim taj korak. To je bila najpresudnija odluka mog života. Natrag nit se moglo, niti smelo više. Tako se prijavih za člana "Nemačke radničke partije" i dobih jednu provizornu člansku kartu sa brojem: sedam.